

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Головним напрямком економічного прориву України є створення умов для випуску конкурентоспроможної продукції, які б стимулювали завоювання нових ринків збуту, розвиток новітніх технологій та створення високотехнологічних секторів економіки. Конкурентоспроможність продукції – це комплексна категорія, базис конкурентних переваг, що створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови і дієвої промислової політики. Випуск конкурентоспроможної продукції безпосередньо пов'язаний з високим рівнем якості. Надходження на ринок продукції більш високої якості ускладнює відповідні заходи з боку конкурентів, оскільки формування якості проходить тривалий цикл, що починається з накопичення науково-технічної інформації й закінчується створенням продукції. Застосування досвіду Японії при здійсненні економічних реформ у 50-ті рр. XX ст. свідчить про те, що висування якості як постійної мети дозволило забезпечити раціональне розміщення ресурсів, задоволення довгострокових потреб, підвищення конкурентоспроможності продукції, нарощування бізнесу, зайнятості, створення нових робочих місць. Важлива роль у цьому приділялася навчанню персоналу. Заохочення освіти й самовдосконалення мотивувалося просуванням по службі, обумовленим рівнем знань. З метою підвищення ефективності й продуктивності праці було вжито заходів, спрямованих на поліпшення двостороннього зв'язку між начальником і підлеглими, усунуто бар'єри між відділами й групами персоналу. Вище керівництво щодня контролювало виконання впровадження принципів щодо забезпечення якості й конкурентоспроможності. Турбота про якість, конкурентоспроможність продукції, престиж своєї фірми стало справою кожного співробітника.

На сучасному етапі економічного розвитку простежується тенденція диференціації й індивідуалізації ринкового попиту, ускладнюється конфігурація ринків. Завоювання й утримання конкурентних переваг здійснюється на якісно новій основі, що базується на використанні високотехнологічного устаткування. В Україні державне регулювання випуску конкурентоспроможної продукції одержало закріплення в Законі України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ, Законі України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. № 2408-ІІІ, концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг) від 17 серпня 2002 р. № 447. У зазначених законодавчих актах відзначено, що для відродження економіки України необхідно поліпшити якість і конкурентоспроможність продукції; створити умови для повного розкриття потенціалу підприємств, досягнення ділової досконалості; надавати всіляку підтримку та сприяти розвитку сфери управління якістю. До основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність продукції, належать:

- 1) подорожчання вартості кінцевого продукту;
- 2) низький платоспроможний попит населення;
- 3) відсутність законодавчо-правових актів, що регулюють управління якістю імпортованої продукції;
- 4) слабо розвинений фондовий ринок.

Найважливішим завданням економічної й технологічної політики підприємств повинне бути створення нових прогресивних виробів, що мають високу конкурентоспроможність. Із цієї метою приймаються стратегічні рішення про створення менеджменту якості за міжнародним стандартом ISO 9001:2002. Управління якістю розглядають як цілеспрямований про-

цес впливу на об'єкти управління, здійснюваний при створенні й використанні продукції, послуг для встановлення забезпечення й підтримки необхідного рівня якості, що задовольняє вимоги споживачів і суспільства в цілому.

Сучасні умови господарювання вимагають від кожного підприємства запровадження і дотримання належного (дієвого) комплексного механізму управління якістю продукції. Визначальними елементами цього специфічного менеджменту, що справляють найбільш істотний вплив на процес постійного забезпечення виробництва й постачання на ринок конкурентоспроможної продукції є: стандартизація та сертифікація виробів, внутрішніх систем якості; державний нагляд за дотриманням стандартів, норм і правил, відповідальність за їх порушення; внутрішньовиробничий технічний контроль якості.

Вирішення такої складної проблеми, як підвищення якості і, як наслідок, конкурентоспроможності, потребує врегулювання на міжгалузевому й міжрегіональному рівнях. Існують значні розходження в умовах відтворення, що обумовлено різним ступенем забезпеченості природними ресурсами, різними кліматичними умовами, демографічними процесами, економічним і науково-технічним потенціалом, культурними традиціями тощо. Необхідна інтеграція управління якістю на народногосподарському й регіональному рівні всіх підприємств корпорацій, асоціацій, основним завданням яких повинна бути гармонізація вимог до якості кінцевих споживчих вартостей.

Ключовим питанням підвищення конкурентоспроможності продукції є рівень кваліфікації кадрів. Для того щоб забезпечити залучення кваліфікованих кадрів, економічні суб'єкти, зацікавлені в цьому, повинні взяти на себе функцію відбору молодих людей і здійснювати фінансування їх навчання відповідно до конкретних робочих місць. Держава повинна забезпечити відповідний мінімум, що дозволяє освітній установі здійснювати схеми переходу на прямі договори з роботодавцями, що є основними споживачами кваліфікованої робочої сили. Дослідники Лабораторії кон'юнктурних опитувань Інституту економіки перехідного періоду Росії з'ясували, що більше двох третин виробників у Росії заперечують або не можуть оцінити вплив рівня оплати праці на конкурентоздатність продукції, що випускає ними. При цьому керівники підприємств вважають, що рівень зарплат робітників та інженерно-технічного персоналу

на підприємствах, якими вони керують, «нижчий за норму».

Конкурентні переваги фірм варто розглядати у взаємозв'язку з умінням отримувати вигоду від використання інформаційних ресурсів Інтернету й електронної комерції, залучати й утримувати «інтелектуальних працівників», втілювати в глобальному масштабі можливості технологічних та організаційних інновацій. Новий тип інноваційного розвитку обумовлений появою нових потреб суспільства і його членів, способів їх задоволення, наслідком чого є постійне підвищення якості пропонованої на ринку продукції. Отже, конкурентоспроможність пов'язується, головним чином, із неціновими факторами, коли важливе не стільки пристосування до ринкових умов, скільки їх перетворення. Новим завданням господарювання стає забезпечення конкурентоспроможності й утримання частки ринку. Виконання зазначеного завдання можливе тільки на основі проведення й реалізації заходів державної політики підтримки випуску конкурентоспроможної продукції.

Проблема підтримки випуску конкурентоспроможної продукції значно актуалізувалася у зв'язку з приєднанням України до СОТ. Серед головних позитивних наслідків, що стимулюють підвищення випуску конкурентоспроможної української продукції, можна виділити збільшення можливостей для експорту продукції й зниження її собівартості за рахунок:

– спрощення доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій і капіталів. Доступ на нові товарні ринки важливий, насамперед, як елемент маркетингової стратегії мінімізації ризиків продажів за рахунок диверсифікованості споживачів. Сьогодні практично всі українські підприємства гірничо-металургійного комплексу (далі – ГМК) використовують свої поточні виробничі потужності на 95–100 %. Отже, сам по собі доступ на нові ринки не спричинить моментального істотного зростання експорту, тому що нарощування обсягів виробництва й реалізації продукції можливе лише за рахунок додаткових інвестицій у розширення потужностей;

– зниження комерційних ризиків унаслідок встановлення більш стабільного й прогнозованого режиму торгівлі, що припускає поступове скасування тарифних і кількісних торговельних обмежень, у тому числі квот на поставки металопродукції в країни ЄС. Так, протягом 1998–2005 рр. орган урегулювання торговельних суперечок СОТ розглянув усього

30 скарг країн, металурги яких зіткнулися з обмеженнями з боку імпортерів;

- можливість бути не тільки об'єктом застосування торговельних санкцій, але й уживати подібних заходів щодо виробників з будь-яких країн. У разі виявлення фактів порушення встановлених правил ведення конкурентної боротьби в Україні з'явиться можливість використання механізмів розв'язання суперечок, які існують у СОТ;

- зниження транспортних витрат у зв'язку з гарантуванням свободи транзиту по території країн-членів СОТ;

- оптимізація витрат унаслідок відмови від подвійних стандартів для внутрішнього й зовнішнього ринків;

До негативних наслідків вступу України до СОТ, що впливає на випуск конкурентоспроможної продукції, належать:

- неможливість надання державних преференцій окремим галузям промисловості. На сьогодні вітчизняний ГМК позбавлений будь-яких преференцій. Від вступу України до СОТ може постраждати суміжна із ГМК галузь – вугільна промисловість;

- відкриття внутрішнього ринку для неконтрольованого імпорту товарів і послуг. Слід зазначити, що в діючому українському законодавстві не передбачене використання жодних значущих торговельних бар'єрів у вигляді мита, квот та інших обмежень на імпорт в Україну продукції ГМК;

- скасування внутрішніх обмежень на експорт товарів і послуг з України. Очікується, що зменшення вивізного (експортного) мита приведе до зростання попиту на вітчизняний брукт з боку його експортерів і до загострення цінової конкуренції між експортерами брукту й металургіями, у першу чергу – заводами передільної металургії;

- посилення впливу глобальних макроекономічних процесів на економіку України. У періоди глобальної економічної нестабільності, у першу чергу, підсилюються економічні ризики для орієнтованих на експорт галузей. Україна є експортно залежною країною. Єдиним способом мінімізувати зазначений ризик є розвиток внутрішнього ринку металоспоживання.

Сучасний ГМК України – це група галузей української промисловості, які не тільки представляють значну частину економіки, але й здатні ефективно конкурувати як на внутрішньому, так і на глобальному ринку. На переконання переважної більшості експертів, ГМК

належить до галузей, у яких очікується помітний позитивний ефект від вступу до СОТ.

Конкурентоспроможність агропромислового комплексу залежить від змін у зв'язку зі скороченням державної підтримки до 606 млн дол., що відповідає рівню 2004–2006 рр. Європейські виробники мають у 10–15 разів вищі субсидії порівняно з українськими виробниками. Конкурентоспроможними є виробництво зернових, олійних та деяких видів овочевих культур.

Використання конкурентних переваг окремих високотехнологічних секторів економіки (військово-промисловий комплекс, космічна, авіаційне машинобудування, енергетика) при проведенні державної політики підтримки стимулювання випуску конкурентоспроможної продукції також дозволить забезпечити її вихід на світовий ринок.

У Росії успіхи в галузі науки й інновацій стали результатом зміни державної політики. Так, у 2004 р. вийшла постанова уряду Російської Федерації, що суттєво змінила бюджетне фінансування інноваційної економіки: із 2 млрд руб. у 2002 р. до 11 млрд руб. – у 2008 р. Повний обсяг державної програми на 2007–2012 рр. дорівнює 130 млрд руб.; планується також залучити позабюджетні кошти в аналогічному розмірі. Уперше в національній програмі був повністю сформований інноваційний ланцюг: від генерації знань до комерціалізації технологій, – а також поставлені завдання, пов'язані зі створенням інноваційної та науково-дослідної інфраструктури. Зараз уже реалізуються більше десяти проектів з виробництва і просування на зовнішні ринки російської високотехнологічної продукції. Так, сьогодні країна потребує вирішення великого комплексу проблем, пов'язаних з нормативно-правовою базою, інфраструктурою, кадрами тощо. Влада вживає різноманітних заходів щодо організації приватно-державного партнерства. Вкладаючи бюджетні кошти, російський уряд чекає відповідної підтримки з боку бізнесу, і це є запорукою успіху. Так, у 2006 р. в межах програми «Дослідження і розробки» Росія інвестувала 2,8 млрд руб., приватний бізнес – ще 3,6 млрд руб. Створена на ці гроші високотехнологічна продукція вже принесла 12 млрд руб. У 2007 р. витрати держави й бізнесу зрівнялися і становили по 6 млрд руб.

Вживання глобального індексу конкурентоспроможності дозволило визначити конкурентні позиції 12 регіонів України в міжнародному рейтингу країн (див. табл.). Дніпропетровський, Сумський, Донецький, Львівський регіони

та м. Київ були віднесені до першої групи країн. Вони отримали найвищі бали і посіли місця між Хорватією і В'єтнамом. Полтавський, Вінниць-

кий регіони та Автономна Республіка Крим були включені до другої групи.

Таблиця

Міжнародна оцінка конкурентоспроможності регіонів України

Місце	Держава/ Економіка/ Регіон	Балли	Місце	Держава/ Економіка/ Регіон	Балли
52	Хорватія	4,25	74	Донецький	4,07
53	м. Київ	4,25	75	Україна	4,07
54	Дніпропетровський	4,24	76	Ботсвана	4,07
55	Кіпр	4,23	77	Єгипет	4,06
56	Казахстан	4,23	78	Полтавський	4,02
57	Запорізький	4,22	79	Філіппіни	4,02
58	Сальвадор	4,20	80	Румунія	4,00
62	Російська Федерація	4,14	81	Автономна Республіка Крим	3,99
63	Львівський	4,14	82	Вінницький	3,98
64	Ямайка	4,14	83	Аргентина	3,98
68	Коста Ріка	4,10	90	Уругвай	3,91
69	Хмельницький	4,10	91	Херсонський	3,90
70	Бразилія	4,10	92	Боснія і Герцеговина	3,86
72	В'єтнам	4,08	93	Черкаський	3,85
73	Сумський	4,07	94	Вірменія	3,82

Показники їх рейтингових оцінок були нижчі за середні показники в Україні й вищі, ніж в Аргентині. До третьої групи увійшли Херсонський і Черкаський регіони, що отримали найменші результати і посіли найгірші позиції – між Уругваєм і Вірменією. Різниця між показниками оцінки глобального індексу конкурентоспроможності кращих або гірших регіонів України щодо національного рівня становить 5 %. Результати проведеного дослідження підтвердили низький рівень конвергенції регіонів в розрахунку показника ВВП на душу населення. М. Хануз і Т. Джайгер зробили висновок про те, що рівень економічної дивергенції в Україні порівняно з іншими країнами є помірним [1, с. 101].

У травні 2008 р. провідний у Європі інститут менеджменту в Лозанні (Швейцарія) опублікував результати чергового глобального дослідження конкурентоспроможності 55 країн світу. Під конкурентоспроможністю країни Institute of Management Development (IMD) розуміє здатність націй створювати й підтримувати середовище, у якому виникає конкурентоспроможний бізнес. Кожна держава була оцінена за 331 критерієм за чотирма напрямками: стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу й стан інфраструктури. На думку авторів звіту, одним з головних досягнень останнього часу стало стрімке зростання середнього класу в Азії, Росії,

Центральній Європі, Латинській Америці: з 2000 р. близько 600 млн чоловік досягли статусу середнього класу, витрачаючи в середньому приблизно 4 млрд дол. щороку. Цього року Росія в глобальному рейтингу конкурентоспроможності опустилася з 43-го на 47-е місце. Разом із тим, вона випереджає Туреччину (48), Хорватію (49), Мексику (50), Індонезію (51), Аргентину (52) і ряд інших країн. У 2008 р. Україна вперше увійшла до глобального рейтингу конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту Лозанни й посіла там 46-е місце з 55 країн [2].

Західні експерти вважають, що Україна знаходиться на межі між країнами, які втрачають свої позиції за рівнем конкурентоспроможності, й країнами, які активно підвищують свій рівень у цьому напрямку. Міжнародні й вітчизняні фахівці відзначають, що місце України на світовому ринку в майбутньому залежить, у першу чергу, від того, наскільки ефективно в найближчі роки будуть вирішуватися питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки на основі технологічних інновацій і розкриття інтелектуального потенціалу нації.

Для створення ефективної моделі державної підтримки випуску конкурентоспроможної продукції вважаємо за необхідне виконати такі завдання:

1. Підготувати комплекс заходів держав-

ної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг). Із цією метою варто зробити наступні кроки:

- визначити стратегічні напрямки, методи й механізми реалізації державної політики у сфері управління якістю;
- сформулювати загальну культуру якості;
- забезпечити постійне вдосконалення управління якістю в усіх галузях економіки.

2. Забезпечити прийняття нових і перегляд діючих нормативних документів у сфері управління якістю продукції, систем управління якістю та довідкам відповідно до міжнародних вимог.

3. Розробити комплекс заходів, спрямованих на підвищення якості корпоративного управління, поліпшення відносин із зовнішніми контрагентами (включаючи державні органи), що буде стимулювати виробництво й випуск конкурентоспроможної продукції.

4. Забезпечити державну підтримку освітніх установ, які здійснюють схеми переходу на прямі договори з роботодавцями, що забезпечить підготовку висококваліфікованих кадрів.

5. Підготувати й реалізувати програму професійно-технічної освіти, спрямовану на розширення можливостей застосування знань, навичок і досвіду в сукупності.

6. Запровадити підтримку держави у сфері залучення зовнішнього та внутрішнього капіталу для реалізації інноваційних проектів та виробництва продукції з високою додатковою вартістю. Забезпечити впровадження ме-

ханізму виконання законодавчих актів щодо захисту інвестицій, вільної репатріації прибутків, створення системи фінансових та організаційних преференцій для інвесторів.

7. Забезпечити оновлення основних фондів у промисловості за рахунок створення фондів розвитку, довгострокового кредитування, використання лізингу машин і устаткування.

8. Запровадити створення венчурних інвестиційних фондів за участю держави, сприяти залученню недержавних місцевих та закордонних фінансових інституцій до ризикового інвестування.

9. Створити умови для втілення здорової конкуренції у сфері імпорту високих технологій шляхом сприяння організації тендерів, конкурсів, аукціонів.

10. Створити механізм захисту національного виробника й стимулювання експорту конкурентоспроможної продукції.

11. Розробити перелік заходів державної підтримки галузей, які мають конкурентні переваги у високотехнологічних секторах економіки, підприємств, які здійснюють інновації, що повинне включати надання державних гарантій комерційним банкам, які здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних галузей.

12. З метою підвищення якості продукції замовлення на поставку високоякісної продукції необхідно розмішувати на підприємствах, які впровадили системи управління якістю та довідкам за умови їх сертифікації в національній системі.

Література

1. Hanouz M. D. The Ukrainian Competitiveness Report 2008. Towards Sustained Growth and Prosperity / M. D. Hanouz, T. Geiger // World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2008. – Pp. 47–109.
2. Україна 46-та у рейтингу конкурентоспроможності IMD-Lausanne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : compete.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=194&Itemid=53 – 22к.

Анотації

Проведено вивчення світового досвіду поліпшення якості продукції як постійної мети підвищення конкурентоспроможності продукції. Запропоновано комплекс заходів державної підтримки випуску конкурентоспроможної продукції шляхом створення сприятливого бізнес-середовища для розвитку всіх форм підприємництва, що дозволяє підвищити якість продукції, збільшити кількість і номенклатуру конкурентоспроможної продукції.

Проведено изучение мирового опыта улучшения качества продукции как основной цели повышения конкурентоспособности продукции. Предложен комплекс мер государственной поддержки выпуска конкурентоспособной продукции путем создания благоприятной бизнес-среды для развития всех форм предпринимательства, что позволяет повысить качество продукции, увеличить количество и номенклатуру конкурентоспособной продукции.

The world experience on goods quality improvement as the aim of goods competitiveness improvement is researched in the article. The complex of the state support measures of competitive goods production by the way of attractive business environment creation for all forms of entrepreneurship is offered. This will help to improve goods quality, to increase the amount and the nomenclature of competitive production.